

Verschenen in het **Weekblad voor Israëlitische huisgezinnen, april - november 1915**

Deel I

INLEIDING. Onder dit opschrift hoop ik, in onbepaalde tijdsopvolging, een reeks van opstellen voor dit blad te schrijven, teneinde bij mijn Rotterdamse geloofsgenoten en, naar ik hoop ook bij anderen, belangstelling te wekken in de geschiedenis der Joden in ons land. Voor de feiten uit het verleden, die reeds herhaaldelijk onderwerpen van speciale studie hebben uitgemaakt, heb ik voorla getracht door eigen onderzoek bij voorkeur biografische gegevens naar voren te brengen en een korte levensschets te geven der belangrijkste persoonlijkheden, die een nadere kennismaking wel verdiend hebben. Het spreekt vanzelf, dat, waar ik mijn artikelen een populair karakter wens te geven, niemand daarin wetenschappelijk - historische uiteenzettingen kan verwachten. Slechts aan de band der officiële bronnen wil ik trachten duidelijk en objectief uiteen te zetten, welk aandeel de Portug. Joden in Nederland op het gebied van handel, nijverheid, koloniale politiek enz. hebben gehad aan den bloei van ons land.

Alvorens echter tot het verleden terug te gaan, moge eerst een korte uiteenzetting volgen van den tegenwoordige toestand der Portug. Israël. Gemeente te Amsterdam en hare belangrijkste instellingen; in de eerste plaats over hare, van die der Hoogduitse Joden afwijkende gebruiken en ceremoniën, die voor velen onbekend, maar daarom niet minder belangwekkend zijn.

Er bestaat onder da leden der Amsterdamse Portug. Gemeente nog immer een krachtig gemeenschapsgevoel en een diep ingewortelde eerbied voor haar schoon verleden. Tot het eerste draagt vooral bij, dat de meeste gemeenteleden (pl.m. 5000) elkaar, evenals de bewoners van een klein plaatsje, persoonlijk kennen. Een gevolg van het laatste is, dat enige zeer eigenaardige gebruiken tot nu toe zich hebben weten staande te houden.

Uit de dagen, dat men veel tijd voor godsdienstige plechtigheden kon en wilde overhebben is bijv. nog overgebleven, dat op den laatste dag van het Sukkotfeest (הושענא רבא) en op den negenden Ab de ochtenddienst langer duurt dan op gewone Sabbatdagen (pl.m. .3 uur). Velen herinneren zich nog zeer goed den tijd dat op Simchath-Tora de ochtenddienst onmiddellijk gevolgd werd door den middagdienst.

Het behoorlijk vieren van het Purimfeest achtte men van zóó groot gewicht, dat de middagdienst om half één en de avonddienst om half negen werd vastgesteld, welk gebruik nog thans in ere wordt gehouden.

Wanneer er een Besnijdenis in de gemeente is, worden bij den ochtenddienst geen Smeekgebeden (Techinot) uitgesproken. De vader van een jonggeborene wordt, desverlangd den Sabbat voor of op de Besnijdenis voor de Tora geroepen met het predicaat: אבי הבת (Na de geboorte van eene dochter roept men hem op: אבי הבת). Het z.g. „oproepen" geschiedt met den vollen voornaam, naam van den vader en familienaam; een ongehuwde onder bijvoeging van הבחור; een gehuwde: הגביר en personen boven de 60 jaar niet het predicaat הישיש הנכבד („de eerwaarde grijsaard"). Den Sabbat na zijn chuppa wordt den Gatan, met bijvoeging van החתן הגביר, voor de

Tora geroepen. Gedurende de gehele zeven bruiloftsdagen worden, wanneer hij zich ter Synagoge bevindt, geen smeekgebeden uitgesproken. De huwelijksinzegening geschiedt met zéér veel Ceremonieel. De Opperrabbijn of de hem vervangende Inzegenaar is altijd vergezeld van den Voorlezer en den „Samaas" in ambtskostuum. Ook bij een besnijdenis is, indien de Baäl Haberiet het wenst, een der voorlezers en de „Samaas" aanwezig. Deftigheid en ceremonieel vindt men bij die gelegenheid zelfs nog onder de armste klassen!

Wanneer een gemeentelid overleden is, wordt op den Sabbat na de ter aardestelling een gebed voer zijn zielsrust (Hascaba) uitgesproken. Dit gebed is verschillend voor mannen en vrouwen, Tevens wordt bij die gelegenheid door de naaste bloedverwanten en vrienden van de overledene voer „Sedaca" geofferd,

Gedurende de elf maanden na het overlijden komt de naam op de lijst der „afgestorvene gemeenteleden voer, die elke Sabbat tijdens het middaggebed wordt afgelezen.

Ook de Jaartijd-viering geschiedt op veel plechtiger wijze dan bij de Hoogduitse Israëlieten. Bestaat deze bij laatst genoemde in den regel slechts uit het bezoeken der Synagoge en het uitspreken aldaar van het Kaddish-gebed, bij de Portug.

Israëlieten geschiedt dit, tehuis, op geheel andere wijze ;

a) door het voordragen der afdeling der week („Parasa");)

b) id. van de Haftara;

c) id. van enige Psalmen (in den regel die van den dag van de week. Psalm 49 en Psalm 121);

d) het lezen van 18 (!) Perakim uit de Mischna, hetgeen langzamerhand vervangen wordt door het verklaren van één of meer Mischnajoth;

e) het uitspreken van het gebed voer de zielsrust („Hascaba")

Natuurlijk hierbij ook enige malen het Kaddish-gebed. Deze Jaartijd-viering geschiedt immer met Minjan.

Een typisch gebruik is ook, dat ter Synagoge de Haftara wordt voorgedragen door een jongen, in den regel onder de 13 laar, of op den dag dat hij Bar Mitswo wordt. (Bij de Portug. kent men niet het gebruik, dat de 13jarige „laaiant"). Slechts op de Sabbatdagen tussen 17 Tamoez en 9 Ab (בין המצרים), alsmede op den ochtend en middag van Jom Kippur wordt de Haftara door een der voorlezers, op den middag van 9 Ab en de Sabbat tussen Ros Hasana en Jom Kippur door de Opperrabbijn voorgedragen. Ook draagt de Opperrabbijn op שבת בשלה en den eersten dag שבועות, op שבת ואתחנן de 10 geboden voer.

Verder kennen de Portug. Israëlieten niet het kopen of veropen der „Mitswoth" Deze worden namelijk door den President de van het Kerkbestuur verdeeld [het openen van deuren van den „Héchal" (ארון הקודש); het uithalen van het Sépher en dragen naar de „Theba" (Almemor); het voorlopen of vergezellen (accompagnar) van het Sépher; het afnemen der Siertorens (Rimonim) en het losmaken van den band („Sandal"), welke beide laatste functies in den regel geschieden door se jongens].

De Wetsrol wordt voer de lezing den volke vertoond. Dit geschiedt immer door één der „Levantadores" (personen, die zich, geheel belangloos, daartoe beschikbaar hebben gesteld). De Wetsrol wordt naar elke der vier windstreken gekeerd, waarbij

telkens het gedeelte der Synagogenbezoekers, die de beschreven zijde kunnen zien, het bekende formulier uitspreekt. (Slot volgt)

Deel II

De functies van Bruidegoms der Wet brengen ook veel ceremonieel mee. Eerstens zijn hun tijdens hunne functie, als zitplaatsen aangewezen twee met Gobelins bekleedde canapés (in 5502 namens een onbekende der Gemeente en geschenke aangeboden) staande voor den Héchal¹ Op elk van beiden neemt één der chatanim plaats met een lid van het Kerkbestuur. Ten tweede hebben zij het recht op den dag hunner functie de personen aan te wijzen voor het waarnemen der Mitswoth, het oproepen voor Sepher enz. Zij treden, vergezeld door een stoet, bestaande uit den Opperrabbijn (Chacham), Samasim, Kerkbestuurders en familieleden, de Synagoge binnen, door de gemeente begroet met het zingen van ברוך הבא. In vroegere vergezeld die stoet heil zelfs op straat!

Niemand wordt met een eretitel opgeroepen; de „Chower“- titel is bij de Port. Israël, onbekend. Slechts de Opperrabbijn der Gemeente voert den titel: הגביר בנעלה מורנו ורבנו. en zijn collega der P. I. Gemeente in den Haag: ... הגביר הנעלה מורנו הרב, gevolgd door zijn volledige familienaam. Wel kan de chacham na iemands dood een persoonlijke eretitel schenken, die dan immer bij zijne „Hascaba" gebezigd wordt,

Ook is bij de Sephardim een Vóórhang (Paroeheth) een ongebruikt iets. Slechts op den 9en Ab, den nationale Joodse treurdag, hangt een zwart Paroeheth voor de Héchal- deuren.

Bijzonder interessante diensten zijn die van Kal Nidré en Hoshanah Rabbah. Nadat 14 Wetsrollen naar de „Théba" zijn geleid, vangt de voorlezer met het „Kal Nidré" aan. Nadat dit drie malen voorgedragen is, wordt het gebed voor het Koninklijke Huis en de Stedelijke Overheid uitgesproken; hierop volgt een zegenspreuk (מי שברך) voor de Gemeente, voor elke der beide Chatanim, voor alle Gemeenten en voor alle geloofsbroeders, die zich op reis bevinden. Vervolgens worden, onder het zingen van psalm 29 de 14 Wetsrollen weder naar hunne plaats teruggebracht en wordt het eigenlijke avondgebed gelezen.

Op „Hasaknah Rabba" worden 7 Wetsrollen naar de „Theba" geleid, om welke 7 omgangen (Hakaphoth) worden gemaakt. Elke omgang wordt besloten door het blazen van vier stemmen op do bazuin. Voor den aanvaag van het Ochtendgebed worden Selichoth gelezen.

Een overblijfsel uit de dagen van de verering voor den pseudo-Messias Sabbatai Tsebi is tot op den dag van heden blijven bestaan: het uitspreken van den Priesterzegen door de Kohanim elke, Sabbath-morgen. Voor dien tijd (1666) was

---

¹ Volgens de overlevering waren deze beide canapés bestemd voor de P. I. Synagoge in den Haag, maar was de ruimte daarvoor te klein. Bij het bezoek, dat Napoleon in Oktober 1811 aan de Amsterd. P. I. Synagoge zón brengen, waren deze meubels als zetels voor den Keizer en zijn gevolg bestemd. Van dit bezoek kwam echter niets.

het, evenals thans nog bij de Ashkenazim, gebruik, dat dit uitsluitend op Feestdagen geschiedde.

Bij de Port. Isr. in den Haag wordt de כהנים ook slechts op Feestdagen door de Kohanim uitgesproken; bij de Hoogd. Isr. aldaar echter elke Sabbat, waarschijnlijk een overblijfsel uit den tijd ener epidemie.

Ten slotte zij vermeld, dat bij de Sephardim op de Middendagen geen Tephilin worden gelegd.

De meeste verschillen bestaan echter in de samenstelling der gebeden. Het zou mij te ver voeren, hierop diep in te gaan; ik zal mij dus tot het noemen van enkele afwijkingen beperken. Het gebruik van Piutim is bij de Sephardim van zeer geringe omvang. Slechts op de Hoge Feestdagen vindt men ze als groot bestanddeel der gebeden. Een vergelijking met de oudste Amsterdamse drukken toont duidelijk aan, dat dit in de laatste jaren nog meer verminderd is. Ook de klaaggebeden op den 9en Ab zijn, in vergelijking met vroegere jaren, veel bekort.

Het bekende „Adon 'Olam" wordt bij de Portug. Israël. alleen op Sabbat- en feestdagen gezongen, en dan als Slotzang Na elk der drie dagelijkse gebeden (ook als het middag- en onmiddellijk na elkaar worden gelezen), wordt „Alénoe" gezegd. Op de beide eerste avonden van het Paasfeest wordt, bij den avonddienst, de „grote Hallil" gezongen,

Het Woord „Machzor" is bij de Sephardim niet in gebruik. Men spreekt van een „Moadim" voor het boek der Feestgebeden, van een „Ta'aniet"- een „Kipur" en een Ros Hasana boek voor de gebeden van de vastendagen, Verzoendag en Nieuwjaarsfeest. Van de Portugese taal, die tot in de eerste tientallen jaren der vorige eeuw de omgangstaal was, zijn nog enkele resten overgebleven niet alleen in de Synagoge en Synagogale dienst, maar ook in de spreektaal.

i. In de Synagoge en Synagogale dienst.

De verschillende „Mitswoth" worden allen in het Portugees aangewezen. Zoo spreekt men b.v. van „abiren" = het openen der Héchal-deuren;

„accompagnaren" = vergezellen van de Wetsrol naar de Théba; „levantaren" = het vertonen van de Schrift aan het volk; enz.

Een „ponteiro" = Jad; een zitplaats in de „Snoga" (van esnoga = Synagoge) heet „gaveta" (= lade); op feestdagen wenst men elkaar „Boas Festas" (= Goede Feest); op Vrijdagmiddag „Boas Entrodas do Sabbat" (= goede aanvang van den Sabbat) ; op Zaterdagavond: „Boa Semana" (=: gelukkige week); enz. Al deze wensen worden beantwoord met „digo mesmo" (ik zeg hetzelfde, insgelijks).

Het opgeroepen worden voor de Thora heet „Subiren" (letterl. opgaan, nl. op de Théba); het uitspreken van zegenwensen: „Saudes" ; het lijstje der complimenten met opgave van hetgeen de opgeroepene „offerceert" (= schnoderen) = „rol".

Ook het Bar Mitswa worden eens jongeling heet: „Subiren". Een „gevatter" en „gevatterin" heten: „padrinho" en „madrinha. Onder „Rogativas" verstaat men het uitspreken der gebeden voor zieltogenden; een „meldadnra" = een jaartijd lezing; een „cabane" = loofhut, vandaar „Cabanés" = Sukkoth-feest. „Darsaren" (Hebr. דרש) = een predicatie houden. „Gabay" (= Talmudische גבאי) = de penningmeester der Gemeente.

ii. In de omgangstaal:

Van iemand, die verstomd over iets is, heet het: hij is er „chofflade" van; „casquenade" babbels hebben; „paiüore" = treuzelen; „Deisje" (van deixar ophouden) is een uitdrukking, die zich ook buiten de Portug. gemeente een plaats heelt veroverd. Van een brutaal mens zegt men: hij is een „pasmado paniem" (= „gotspe ponim"); „gazelhade" = gezelligheid (waarschijnlijk het Hollandse woord „gezellig" met Portug. uitgang); „bom proveito" = wel bekomme het; comeeren (Portug.: comer) = eten; „dinheiro" = geld; „gravidade" = trots, gewichtigheid; „consogres" (Joodse uitdrukking: magtonim); „galjote" = gezellig, in de nog veel gebruikte uitdrukking: Het was er een echt „galjole" boel. „Parentes" (in de veel gebruikte uitdrukking „wij zijn nog van de „Parentes") = familieleden. „Sobrinho" = neef. „Rodeamentos-huisje" (bij de Ashkeuzim; „Metaar"-huisje) = de plaats, waar, om het lijk van een *man*, zeven omgangen, onder het zingen van een treurzang, worden gemaakt. Deze omgangen (Hakaphot of Rodeamentos) worden niet gemaakt op dagen, waarop geen Techinot worden uitgesproken. Het woord „Valderappes" zou, gelijk de heer J. E. Polak Jz. mij mededeelde, afkomstig zijn van het Portug. „Gualdrapa" dat eigenlijk „paardendrek" betekent. Kerkenraadsleden en oud-leden van den Kerkenraad heten „velho's" (ouderlingen), hunne zonen „tilhos de velhos." Het aanslagbiljet der kerkelijke belasting: finta 2

Overigens zijn er in de Amsterdamse Portug. gemeente zéér weinigen, die het Portugees machtig zijn; en juist daarom is het eigenaardig, dat verschillende uitroepingen, alsmede het gebed voor het Koninklijk Huis, nog in deze taal geschieden. Tot voor enige jaren waren de aanslagbiljetten en kwitanties der Portug. Gemeente in het Portug. opgesteld. Thans is dit nog het gebruik bij enige Chebroth.

Na deze uiteenzetting hoop ik in een volgend artikel een korte beschrijving der tegenwoordige Portug. Gemeente en hare belangrijkste instellingen te geven, alvorens tot het verleden terug te gaan.

(spelling is aangepast aan deze tijd door JBS, 25-01-2026)

---

2 De heer William Davids was de eerste, die in zijn „Bijdrage tot de studie van hét Spaans en Portugees naar aanleiding van de overblijfselen dier talen in de taai der Portugese Israëlieten te Amsterdam" (overdr. uit Handelingen van het Vle Nederl. Philologencongres 1910) de aandacht op dit onderwerp vestigde.